

WILLEM F. KORTHALS ALTES

STRIJKKWARTETTEN IN NEDERLAND

EEN BLIK ACHTER HET PODIUM

STRIJKKWARTETTEN IN NEDERLAND

EEN BLIK ACHTER HET PODIUM

Het Dostojevski Quartet tijdens SQBA 2018

Foto Ben Bonouvrier

WILLEM F. KORTHALS ALTES

STRIJKKWARTETTEN IN NEDERLAND

EEN BLIK ACHTER HET PODIUM

*'I can't imagine a richer life than
playing in a string quartet.'* –

Astrid Schween, Juilliard Quartet 23 juni 2020

COLOFON

Omslagontwerp BVDT

Ontwerp binnenwerk Eindeloos, Den Haag

© 2022 Willem F. Korthals Altes, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2022 p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789462497825

INHOUDSOPGAVE

INTRODUCTIE 6

1 | EEN KORTE VOORGESCHIEDENIS 9

2 | WIE ZIJN ZE? 18

3 | WAAROM STRIJKKWARTET? 36

4 | DOELEN EN IDEALEN, PROFILEREN EN PRESENTEREN 50

5 | STRIJKKWARTET MET IETS ANDERS COMBINEREN – OF NIET? 64

6 | EEN NIEUW LID, EEN NIEUW GELUID 72

7 | MANNEN OF VROUWEN, OF MANNEN ÉN VROUWEN? 77

8 | OPLEIDING EN ANDERE EXTERNE HULP 85

9 | DE NEDERLANDSE STRIJKKWARTET ACADEMIE (NSKA) 93

10 | DE BESTAANSMOGELIJKHEDEN 114

11 | DE GEVOLGEN VAN DE CORONACRISIS 119

TOT SLOT 130

DANK 133

GERAADPLEEGDE BRONNEN 134

OVER DE AUTEUR 135

INTRODUCTIE

Wie in het laatste decennium van de vorige eeuw zou zijn nagegaan hoeveel strijkkwartetten Nederland op dat moment kende, zou tot ongeveer vijftien namen zijn gekomen, met het in 1976 opgerichte Orlando Kwartet als vermoedelijk meest bekende. Nu, aan het begin van de jaren twintig van de 21e eeuw, bevolken een kleine dertig professionele Nederlandse strijkkwartetten de concertpodia. Bijna twee derde daarvan is in de laatste ongeveer tien jaar ontstaan.

Die toename is geen exclusief Nederlands verschijnsel. 'In de afgelopen twintig jaar heeft zich een explosie van strijkkwartetten voorgedaan – na de Gouden Eeuw van strijkkwartetten in de jaren tachtig en negentig – met het Alban Berg Quartett, het Amadeus Quartet, het Borodin Kwartet, het Guarneri Quartet, het Tokyo Kwartet, etc. etc.' Aldus Cibrán Sierra, violist van het Spaanse Cuarteto Quiroga, tijdens een van de online gevoerde gesprekken van leden van verschillende strijkkwartetten uit de hele wereld die de organisatie van de Strijkkwartet Biënnale Amsterdam in het voorjaar van 2020 op haar website heeft gezet. Johannes Marmen, lid van het Britse Marmen Quartet concludeert: 'We hebben een nieuwe Gouden Eeuw van strijkkwartetten.'

Spelen in een strijkkwartet lijkt dus steeds meer aantrekkingskracht te hebben gekregen. Is dat zo en, zo ja, waardoor komt het? Hoe doen die strijkkwartetten het? Hoe zijn ze ontstaan? Waarom hebben de leden van de kwartetten voor hun ensemblesgenoten gekozen? Wat zijn hun ambities? Waarom maken strijkers graag in deze vorm muziek? Heeft die keuze ook invloed op hun sociale leven? Spelen ze alleen strijkkwartet of musiceren ze eveneens daarbuiten? En is dat dan om financiële redenen, of liggen daaraan uitsluitend of mede muzikale overwegingen ten grondslag? Niet onbelangrijk is ook de vraag of de toename van het aantal strijkkwartetten zich vertaalt in de belangstelling van publiek, organisatoren en – niet in de laatste plaats – financiers voor die ensemblevorm. Kortom, leven we echt in een nieuwe Gouden Eeuw van strijkkwartetten?

Op deze vragen probeert dit boek een antwoord te geven. Oorspronkelijk was de bedoeling een onderzoek onder de Nederlandse en de op Nederlandse podia optredende buitenlandse kwartetten te houden. Maar de coronacrisis zette door dat laatste een dikke streep. Het gaat dus vooral over de Nederlandse kwartetten. Gelukkig is daarover genoeg te zeggen. Voor dit alles is onder meer naar websites en programmaboekjes gekeken. Voor achtergrondinformatie is gebruikgemaakt van een onderzoeksrapport dat Philomeen Lelieveldt en Wilma Tichelaar in december 1999 onder de titel *Strijkkwartetten in Nederland, de marktpositie van het Schönberg Kwartet en het Mondriaan Kwartet* in opdracht van deze twee ensembles hebben geschreven. Doel van dit door het toenmalige ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen gefinancierde onderzoek was na te gaan hoe de sociaaleconomische positie van (de leden van deze) strijkkwartetten tot een acceptabel niveau kon worden verbeterd. Het rapport geeft een beeld van de situatie van zo'n twintig jaar geleden en biedt daarmee een interessant aanknopingspunt voor de huidige stand van zaken.

De voornaamste bron van informatie (en inspiratie) vormen de interviews die van medio 2020 tot medio 2021 met alle Nederlandse strijkkwartetten zijn gehouden. Als rode draad door die gesprekken liep – dat kon in deze periode niet anders – de coronacrisis, met de gevolgen die de strijkkwartetten daarvan ondervonden en nog steeds ondervinden. Die zijn, anders dan men misschien zou verwachten, niet allemaal negatief. De coronaperiode heeft ook nieuwe inzichten gebracht en ertoe geleid dat bepaalde daarin ontwikkelde werkwijzen een blijvend karakter zullen houden. En dan hebben we het nog niet over de meer persoonlijke impact. Maar de gesprekken waren vooral een erg plezierige manier om met de leden van de strijkkwartetten te praten over zaken die lang niet altijd ter sprake komen.

Aandacht wordt tevens besteed aan de Nederlandse StrijkKwartet Academie (NSKA), in 2001 opgericht om het strijkkwartetpeil in ons land naar een hoger plan te tillen. Uit gesprekken met de belangrijkste bij deze academie betrokken personen moet blijken of dit doel ook is bereikt. Verder wordt geput uit de hiervoor genoemde gesprekken, die op de website van de Strijkkwartet Biënnale Amsterdam staan. Ze zijn in de eerste maanden van de coronacrisis gevoerd en gaan met name over de gevolgen van de in die tijd in vrijwel alle landen opgelegde, al dan niet 'intelligente', lockdown of vergelijkbare beperkende maatregelen. Maar ook andere onderwerpen komen

aan de orde. In de gesprekken worden heel wat behartenswaardige opmerkingen gemaakt. Op die manier zit aan dit onderzoek dus toch nog een internationaal tintje.

Uitgangspunt is steeds geweest dat het niet de bedoeling is tot 'naming-and-shaming' of 'naming-and-faming' over te gaan. Het gaat er vooral om dat het publiek dat concerten van strijkkwartetten bezoekt daaruit een algemeen inzicht in het fenomeen 'strijkkwartet' en de achtergronden daarvan krijgt, en een beeld van de Nederlandse strijkkwartetten in het bijzonder.

Voordat op de kwartetten van nu wordt ingegaan, eerst een klein beetje voorgeschiedenis.

1 | EEN KORTE VOORGESCHIEDENIS

Joseph Haydn, ook wel de ‘Vader van het strijkkwartet’ genoemd, componeerde zijn strijkkwartetten voor het grootste deel in de tweede helft van de achttiende eeuw. Uiteraard werden ze kort na hun ontstaan en daarna op allerlei podia ten gehore gebracht. Maar pas rond 1800 werden ensembles gevormd die van het strijkkwartet een langdurige professionele loopbaan maakten. Het eerste was het Schuppanzigh Quartett, dat in de jaren negentig van de achttiende eeuw in – uiteraard – Wenen werd opgericht en tot 1830 bleef bestaan. Beroemde opvolgers waren het Hellmesberger Quartett, het Joachim Quartett, het Rosé Quartet en – in de twintigste eeuw onder meer – het Quartetto Italiano, het Juilliard Quartet, het Amadeus Quartet en het Alban Berg Quartett.

In Nederland ontstonden vaste strijkkwartetten pas in de twintigste eeuw, enkele als onderdeel van een conservatorium of een symfonieorkest. Dat laatste was ook al om financiële redenen nodig: van uitsluitend strijkkwartetten spelen kon je niet leven en overheidssubsidie bestond nog niet. Gelegenheidskwartetten met Nederlandse musici waren echter al eerder in bijvoorbeeld het Amsterdamse Concertgebouw te zien en te horen.

Op 13 oktober 1888 vond onder auspiciën van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst de eerste kamermuzieksoiree in de Kleine Zaal plaats, met Joseph Joachim van het beroemde Joachim Quartett als organisator. Als primarius leidde hij een kwartet, met verder Joseph Cramer (viool), Christiaan Timmer (altviool) en Henri Bosmans (cello), in een van de Razumofsky-kwartetten opus 59 van Ludwig van Beethoven.

Anderhalf jaar later organiseerde Willem Kes de eerste kamermuzieksoiree met leden van het

Het Koninklijk Concertgebouw, ca. 1890. De woonwijk rondom zou kort daarna verrijzen.